

Додаткові розділи функціонального аналізу

Тема 1. Теорема Банаха про стискальне відображення та її застосування.

Лекція 1

Володимир Кадець

ХНУ ім. В.Н.Каразіна

Харків, 2020

Зміст лекції

Загальна інформація про курс

Стискальні відображення

Ітераційний метод наближеного розв'язку рівняння. Оцінка похибки

Теорема про мале збурення одиничного оператора

Самоподібні множини – означення та приклади

Інформація про курс

– Назва дисципліни:

“Додаткові розділи функціонального аналізу”.

– Лектор: Кадець Володимир Михайлович.

– Тривалість курсу: один семестр, наприкінці іспит.

Основна література:

Кадець В.М. Курс функціонального аналізу та теорії міри.
Підручник. – Львів, 2012. – 590 с.

Допоміжна література:

Банах С., Курс функціонального аналізу, Київ, «Рад. школа»,
1948.

Рудин У. Функциональный анализ. М., «Мир», 1975.

Нехай на множині X задано відображення $f: X \rightarrow X$. Елемент $x \in X$ називається нерухомою точкою відображення f , якщо

$$f(x) = x.$$

До задачі пошуку нерухомих точок можна звести багато дуже несхожих на перший погляд задач з різних галузей математики. Тому кожна з теорем про існування нерухомих точок, що викладається в першій частині нашого курсу, має численні і часто дуже витончені застосування.

Нехай X – метричний простір. Функція $f: X \rightarrow X$ називається **відображенням стиску** або **стискальним відображенням**, якщо існує така стала $C \in [0, 1)$, що для будь-яких $x_1, x_2 \in X$

$$\rho(f(x_1), f(x_2)) \leq C\rho(x_1, x_2).$$

Питання. Стискальне відображення неперервне. Чому?

Теорема Банаха про стискальне відображення. Нехай X – повний метричний простір, $f: X \rightarrow X$ – відображення стиску. Тоді у відображення f існує єдина нерухома точка $x_0 \in X$.

Більше того, для будь-якого $y_0 \in X$ послідовність ітерацій (y_n) , що задається рекурентною формулою $y_n = f(y_{n-1})$, збігається до x_0 .

Доведення. Почнемо з єдиності. Нехай $x_0, x_1 \in X$ – нерухомі точки відображення f . Тоді

$$\rho(x_0, x_1) = \rho(f(x_0), f(x_1)) \leq C\rho(x_0, x_1),$$

де $C < 1$ – стала з означення стискального відображення. Нерівність $\rho(x_0, x_1) \leq C\rho(x_0, x_1)$ може виконуватись, тільки якщо $\rho(x_0, x_1) = 0$.

Перейдемо до властивостей послідовності y_n . Введемо позначення $d = \rho(y_0, y_1)$. Послідовно підставляючи в оцінку

$$\rho(y_n, y_{n+1}) = \rho(f(y_{n-1}), f(y_n)) \leq C\rho(y_{n-1}, y_n)$$

значення $n = 1, 2, \dots$, отримаємо, що

$$\rho(y_1, y_2) \leq Cd, \quad \rho(y_2, y_3) \leq C^2d, \dots, \quad \rho(y_n, y_{n+1}) \leq C^n d.$$

Отже, для будь-яких $n < m$ маємо:

$$\begin{aligned} \rho(y_n, y_m) &\leq \rho(y_n, y_{n+1}) + \rho(y_{n+1}, y_{n+2}) + \dots + \rho(y_{m-1}, y_m) \leq \\ &\leq (C^n + C^{n+1} + \dots) d = \frac{C^n d}{1 - C} \xrightarrow[n, m \rightarrow \infty]{} 0. \end{aligned}$$

З огляду на повноту простору це означає, що послідовність (y_n) збігається. Позначимо границю цієї послідовності через x_0 . Залишилось довести, що x_0 – нерухома точка відображення f . Справді,

$$\begin{aligned} \rho(x_0, f(x_0)) &\leq \rho(x_0, f(y_n)) + \rho(f(y_n), f(x_0)) \leq \\ &\leq \rho(x_0, y_{n+1}) + C\rho(y_n, x_0) \xrightarrow{n \rightarrow \infty} 0, \end{aligned}$$

тобто $\rho(x_0, f(x_0)) = 0$, і $x_0 = f(x_0)$.

□

Запам'ятаємо отриману оцінку

$$\rho(y_n, y_m) \leq \frac{C^n d}{1 - C} :$$

вона нам знадобиться на наступному слайді.

Оцінка швидкості наближення y_n до нерухомої точки x_0 :

$$\rho(y_n, x_0) \leq \frac{C^n d}{1 - C}, \quad (1)$$

де C – константа стискання, а $d = \rho(y_0, y_1)$.

(Приклад застосування на “дощі”).

Вправа 1.1. Наведіть приклад стискального відображення на прямій, для якого оцінка не покращується.

Приклад. Нехай X – нормований простір. Для того, щоб лінійний оператор $T: X \rightarrow X$ здійснював відображення стиску, необхідно і достатньо, щоб виконувалась умова $\|T\| < 1$. Що буде в цьому випадку з нерухомою точкою?

Застосування: Теорема про мале збурення одиничного оператора.

Нехай X – банаховий простір, $T \in L(X)$ і $\|T\| < 1$. Тоді оператор $I - T$ оборотний.

Вправи

- 1.2. Властивість бути відображенням стиску в нормованому просторі може порушуватись при заміні вихідної норми на еквівалентну. Наведіть приклад.
- 1.3. Опишіть відображення $f: \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}^2$, які є стискальними в усіх нормах на $\mathbb{R}^2$.
- 1.4. Нехай X – повний метричний простір, K – компакт і неперервна функція $F: K \times X \rightarrow X$ є рівномірно стискальною за другою змінною: існує така стала $C \in [0, 1)$, що для будь-яких $x_1, x_2 \in X$ і будь-якого $t \in K$ виконується нерівність $\rho(F(t, x_1), F(t, x_2)) \leq C\rho(x_1, x_2)$. Тоді для будь-якого $t \in K$ існує єдиний розв'язок x рівняння $F(t, x) = x$ причому цей розв'язок $x(t)$ неперервно залежить від t .

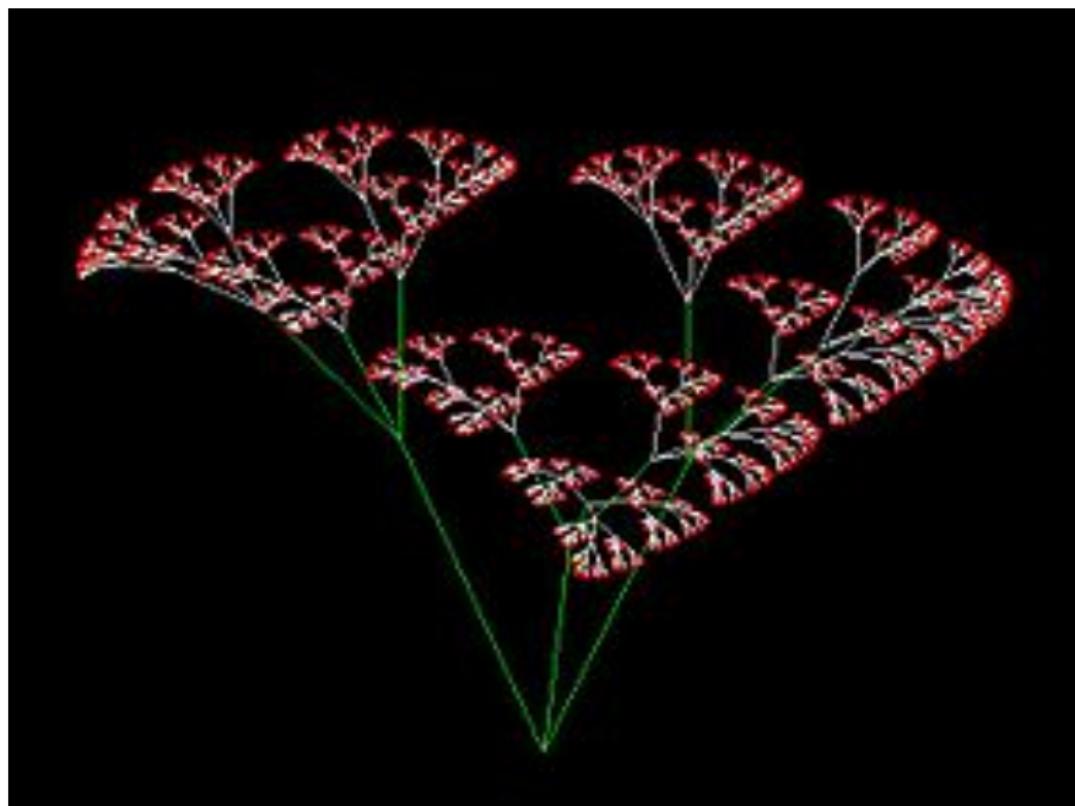

Нехай X – метричний простір, $S_i: X \rightarrow X$, $i = 1, 2, \dots, n$ стискальні відображення. Непорожня замкнена підмножина $E \subseteq X$ називається самоподібною відносно сім’ї стисків $\{S_i\}_{i=1}^n$, якщо

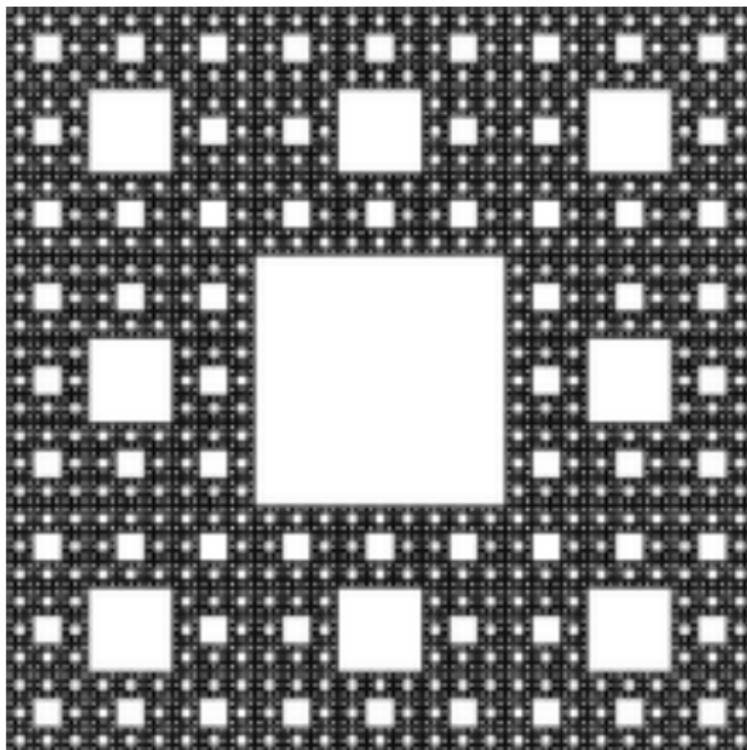
$$E = \bigcup_{i=1}^n S_i(E).$$

Ковёр Серпинского

Губка Менгера

